

1. Charakteristika kraje a jeho postavení v rámci České republiky

OBYVATELSTVO A ÚZEMÍ

Rozlohou 4 758 km² se Královéhradecký kraj řadí mezi menší kraje České republiky a zaujímá 10. příčku. Z celkové rozlohy území kraje tvořily k 31. 12. 2005 lesní pozemky necelou třetinu a orná půda zaujímala více než dvě pětiny. Státní hranice s Polskem v délce zhruba jedné třetiny hranic kraje, což představuje asi 208 km, dává příležitost k mezinárodním kontaktům a rozvoji příhraniční spolupráce. Důkazem je již deset let činnosti česko-polského Euroregionu GLACENSIS, jehož většina obcí je tvořena právě obcemi Královéhradeckého kraje - 75 obcí z celkových 90 obcí, a to zejména okresů Rychnov nad Kněžnou (39) a Náchod (22).

V kraji se nachází úrodná Polabská nížina s řekou Labe (202 m n.m.) i nejvyšší pohoří a hora České republiky Krkonoše s vrcholem Sněžkou (1 062 m n.m.). Dalším významným pohořím jsou Orlické hory s nejvyšší horou Velká Deštná (1 115 m n.m.). Rozmanitá krajina a přírodní krásy jsou základem bohatého cestovního ruchu v kraji, který každoročně přivítá velké množství návštěvníků. V kraji se nacházejí i světově známé lázně – Janské Lázně a zoologická zahrada se safari ZOO Dvůr Králové nad Labem.

Neměnná **sídelní struktura** dokonce již od roku 1995 představuje 448 obcí. Ve sledovaném období 2000 – 2005 měl kraj 43 měst s 372 023 obyvateli ke konci roku 2005. Podíl městského obyvatelstva činil 69,0 % v roce 2000 a každoročně se mírně snižoval až na 67,8 % ke konci roku 2005. V mezikrajském srovnání je to 6. místo a méně než průměr České republiky (70,0 %). Naproti tomu vzrostl od roku 2000 počet obyvatel nejmenších obcí do 200 obyvatel téměř o pět procent, nárůst populace zaznamenaly i obce s 500-999 obyvateli a 1 000-1 999 obyvateli o více než pět procent. Ostatní kategorie velikostních skupin obcí dosáhly nižšího počtu obyvatel. Obce do 2000 obyvatel tvoří téměř třetinu obcí kraje.

Krajská metropole Hradec Králové měla k 31. 12. 2005 celkem 94 431 obyvatel. Mezi krajskými městy České republiky tak zaujímá 7. místo a podobný počet obyvatel má s krajskými městy Ústí nad Labem (94 298), Českými Budějovicemi (94 653), Libercem (97 950) a Olomoucí (100 381). Sousední Pardubice měly k 31. 12. 2005 celkem 88 260 obyvatel. Hradec Králové je svým historickým významem a světově známou architekturou i centrem mezinárodního života od kultury po pořádání výstav a konferencí. Historické jádro je městskou památkovou rezervací.

Ke konci roku 2005 žilo na území Královéhradeckého kraje **548 368 obyvatel** s trvalým a dlouhodobým pobytem. Za poslední desetiletí došlo k úbytku 5 459 obyvatel, tj. o 1,0 %. Pokles obyvatel kraje je datován již od roku 1994 vlivem přirozeného úbytku. V průběhu šesti let, mezi roky 2000 a 2005, se celkový počet obyvatel snížil o 2 524 obyvatel, tj. o 0,5 %. Trend postupného snižování obyvatel se zastavil v roce 2004 a **od roku 2005 dochází k nárůstu počtu obyvatel kraje**, a to v důsledku stěhování, přirozenou cestou ubylo však již jen 303 obyvatel. Meziroční úbytky obyvatel od roku 2001 klesaly a v roce 2005 byl zaznamenán meziroční nárůst počtu obyvatel o 1 072 osob, tj. o 0,2 %.

Příznivou zprávou je zvýšení porodnosti v kraji. Každoroční pokles živě narozených dětí od roku 1991 až do roku 2002 (na 4 946 dětí) byl počtem narozených dětí v roce 2003 (5 093 dětí) zastaven a dochází již k pravidelnému meziročnímu přírůstku živě narozených obyvatel kraje až na 5 405 v roce 2005.

V kraji žilo ke konci roku 2005 pouze 5,3 % obyvatel České republiky, tento podíl je dlouhodobě stabilní. V mezikrajském srovnání tak kraj zaujímá 10. příčku.

Nepříznivá věková struktura s podílem obyvatel ve věku na 65 let celkem 14,9 % řadí kraj na přední příčku hned za hlavní město Prahu. Nad celorepublikovým průměrem je však kraj i v podílu dětské populace do 15 let, naopak nižší má zastoupení obyvatel ve věku 15-64 let. Index stárí, který uvádí počet osob starších 65 let na 100 obyvatel ve věkové skupině 0-14 let, tak ke konci roku 2005 představoval hodnotu 100,3, tato hodnota ve sledovaném období vzrůstala, když k 31. 12. 2000 činila 88,9.

Průměrný věk obyvatel kraje dosáhl ke konci roku 2005 celkem 40,3 let a přesáhl průměr České republiky o 0,3 bodu. Nejnižší průměrný věk obyvatel má Liberecký a Moravskoslezský kraj (39,4 let) a nejvyšší Hlavní město Praha (41,7 let). I naděje dožití při narození (průměr let 2004-2005) byla v kraji vyšší než v průměru České republiky a je druhá nejvyšší za Hlavním městem Prahou jak u mužů, tak i u žen.

S růstem průměrného věku i naděje dožití obyvatelstva lze očekávat výrazný nárůst podílu obyvatel v důchodovém věku, další prodlužování průměrné délky lidského života a pozvolné zlepšování úrovně porodnosti.

MAKROEKONOMICKÝ RÁMEC

Hrubý domácí produkt na 1 obyvatele dosáhl v Královéhradeckém kraji v roce 2005 výše 259 348 Kč, což představuje 89,4 % průměru ČR a mezi kraji se tak kraj umístil na 5. místě. Meziroční nárůst představoval 6,4 %. Na 1 zaměstnance tak připadlo 651 246 Kč a 6. místo mezi kraji. Celková výše HDP na hlavu v paritě kupní síly dosáhla 65,8 % průměru EU 25. Na HDP (v běžných cenách) vytvořeném v České republice v tomtéž roce se Královéhradecký kraj podílel 4,8 %.

V roce 2005 představovala **hrubá přidaná hodnota** 127 347 mil. Kč (v základních cenách), průměrný roční růst tohoto ukazatele mezi roky 2000 až 2005 byl 4,8 %. Na tvorbě hrubé přidané hodnoty se podílí především zpracovatelský průmysl, a to 31,2 %.

Tvorba hrubého fixního kapitálu byla v roce 2005 zaznamenána ve výši 25 719 mil. Kč a představovala šestou nejvyšší hodnotu v republikovém srovnání. Na tvorbě hrubého fixního kapitálu ČR se kraj podílel 5,1 %. Na jednoho obyvatele to bylo 46 946 Kč a předposlední místo mezi kraji po kraji Olomouckém.

Disponibilní důchod domácností se v porovnání s rokem 2000 zvýšil o 4,7 % na hodnotu 74 453 mil Kč a tvořil 5,1 % disponibilního důchodu České republiky v roce 2005. Na jednoho obyvatele Královéhradeckého kraje tak připadlo v rámci tohoto ukazatele 135 900 Kč a v porovnání s celorepublikovým průměrem to představuje 96,1 %.

EKONOMICKÉ UKAZATELE

V roce 2005 bylo v Královéhradeckém kraji registrováno celkem 123 986 **ekonomických subjektů** a jejich počet ve sledovaném období průběžně rostl. Mezi roky 2000 – 2005 tento průměrný roční přírůstek dosáhl 2,7 %. Rostl rovněž počet podnikatelů – fyzických osob, kteří představují největší podíl na všech registrovaných subjektech.

Zemědělsko-průmyslový ráz Královéhradeckého kraje je v primárním sektoru zastoupen celkem 2 834 zemědělskými podniky, z nichž 1 762, tj. více než dvě třetiny tvoří podniky s rozlohou zemědělské půdy do 10 ha. V mezikrajském porovnání tak kraji připadá 7. místo a na celkovém počtu zemědělských podniků České republiky se podílí 6,1%.

V **zemědělství** převažuje v rostlinné výrobě pěstování obilovin (pšenice, ječmen), řepky a kukuřice, významná je též produkce cukrovky. V roce 2005 měl Královéhradecký kraj druhý nejvyšší hektarový výnos u pšenice a ječmene mezi kraji. Významné je i pěstování ovoce, zejména jablek. (třetí nejvyšší sklizeň mezi kraji). V živočišné výrobě se jedná především o chov skotu a prasat. I tady se kraj zařadil na třetí příčku v počtu narozených telat na 1 krávu. Ovšem porážková hmotnost jatečných jalovic a krav byla třetí nejnižší. Zalesněno bylo v roce 2005 v kraji 803 ha, což představuje 4,4 % celkové zalesněné plochy v republice v tomto roce. Na těžbě jehličnatého dřeva se kraj podílel 4,7 % a na těžbě listnatého dřeva 3,9 %.

Podílem orné půdy 69,1 % na celkové výměře zemědělské půdy k 31. 12. 2005 se kraj řadí na sedmé místo a podílem zemědělské půdy na celkové výměře kraje 58,7 % na 5. místo v republikovém srovnání. Lesní pozemky tvoří tři čtvrtiny nezemědělské půdy kraje a je to pátý nejvyšší podíl. Z celkové rozlohy České republiky na Královéhradecký kraj připadá 6,6 % zemědělské půdy, 6,3 % orné půdy, 9,6 % zahrad a ovocných sadů, 5,4 % nezemědělské půdy a 5,6 % lesních pozemků,

V **průmyslu** převažuje z odvětvového hlediska podle počtu zaměstnanců zpracovatelský průmysl, v jeho rámci pak textilní výroba a výroba elektrických a optických přístrojů a zařízení. V České republice však kraj nepatří mezi rozhodující průmyslové oblasti, podíl na tržbách průmyslových podniků v roce 2005 činil 4,2 %. Třetí nejnižší objem tržeb z průmyslové činnosti i hrubé měsíční mzdy zaměstnance v průmyslových podnicích se 100 a více zaměstnanci sídlících na území kraje ve výši 16 829 Kč toto postavení mezi kraji dokládá.

Stavebnictví je v kraji zastoupeno 128 podniky (s 20 a více zaměstnanci se sídlem v kraji) v nichž bylo v roce 2005 zaměstnáno 6 123 zaměstnanců, z toho 4 150 dělníků na stavebních pracích, s průměrnou hrubou měsíční mzdou 16 245 Kč. Stavební práce podle dodavatelských smluv se svým objemem podílely 2,6 % na pracích v celé České republice a naprostá většina byla realizována v tuzemsku.

Královéhradecký kraj má při státní hranici s Polskem jeden železniční **hraniční přechod** v Meziměstí a šest silničních hraničních přechodů v obcích a městech Meziměstí, Náchod, Otovice, Orlické Záhory, Královec a Malá Úpa, z nichž kapacitně největší je v Náchodě.

Provozní **délka železničních tratí** činila k 31. 12. 2005 celkem 714 km, což je pátá nejdelší železniční síť mezi kraji. Kraj má třetí nejvyšší hustotu železničních tratí na 100 km² území za kraji Ústeckým a Libereckým.

Hustota **silniční sítě** zařadila kraj v roce 2005 na sedmou příčku s podílem 6,8% na délce silnic a dálnic v České republice. Celkem 3 755 km silnic je tvořeno ze dvou třetin silnicemi III. třídy, zhruba čtvrtina připadá

na silnice II. třídy a více než desetina na silnice I. třídy. Podílem silnic III. tříd zaujímá kraj čtvrtou příčku za krajem Libereckým, Ústeckým a Středočeským.

V roce 2005 neměl kraj na svém území stále žádný zprovozněný kilometr dálnic ani rychlostních silnic. Stejně na tom byly s provozem dálnic sousední Pardubický a Liberecký kraj, dále kraje Karlovarský, Zlínský a Moravskoslezský. Z nich rychlostní silnice měly kraje Liberecký, Karlovarský a Moravskoslezský. Silniční systém se tak opíral o 431 km silnic I. třídy, a to zejména silnici I/11 (přivaděč od Prahy), která navazuje na první etapu dálnice D11 ukončenou u Poděbrad a je součástí mezinárodního tahu E67 z Prahy do Hradce Králové a do polské Wroclavi, která pokračuje východním směrem na Ostravu. Dále to je silnice I/33 směřující od Pardubice přes Hradec Králové a Náchodsko na již zmiňovanou Wroclav a silnice I/35 protínající kraj od severozápadu k jihu, tj. od Liberce přes Jičín a Hradec Králové dále na Olomouc.

V prosinci 2006 byl otevřen nový úsek **dálnice D11** a Královéhradecký kraj tak získal první kilometry dálnic na svém území, což výrazně urychlí dopravu nejen do hlavního města Prahy a ulevilo již neúnosné dopravní zátěži kraje a zejména pak městu Chlumci nad Cidlinou.

Motorová vozidla evidovaná v kraji k 31. 12. 2005 v celkovém počtu 368 761 vozidel představovala 5,9 % republikového počtu, z toho osobní automobily včetně dodávkových 5,5 % a nákladní automobily 5,7 %. Výrazný nárůst za období 2000 – 2005 byl zejména u nákladních aut, a to o 43,8 %, u osobních a dodávkových aut to bylo 14,1 %. Ve struktuře vozidel byly téměř dvě třetiny osobních a dodávkových automobilů, 5,7 % nákladních aut a 15,4 % motocyklů.

Cestovní ruch charakterizovaný druhým nejvyšším počtem hromadných ubytovacích zařízení po kraji Jihočeském je v kraji velmi rozvinutý a v roce 2005 se ve statisticky sledovaných hromadných ubytovacích zařízeních ubytovalo více než 972 tisíc hostů, z toho cca 325 tisíc ze zahraničí, převážně z Německa, Polska a Nizozemska. Průměrná doba pobytu dosáhla pěti dní.

SOCIÁLNÍ UKAZATELE

Trh práce je ovlivňován jednak demografickými faktory, ale i **vzdělanostní strukturou obyvatelstva**. Od roku 2000 se snížil nejvíce podíl obyvatel se základním vzděláním a vzrostl podíl obyvatel se středním vzděláním bez maturity a vysokoškolským na celkovém počtu obyvatel starších 15 let. Jestliže podle výsledků výběrového šetření pracovních sil dosahoval ve struktuře obyvatel kraje podíl obyvatel se základním vzděláním téměř čtvrtiny, pak v roce 2005 již jen 18,6 %. Za šest sledovaných let se téměř o pětinu snížil počet osob se základním vzděláním a nejvíce (o 16,6 %) vzrostl počet vysokoškolsky vzdělaných lidí. K rozvoji vzdělanosti nemalou měrou přispívá dynamicky se rozvíjející Univerzita Hradec Králové, která patří mezi mladé univerzity. Dnes má Univerzita tři fakulty – pedagogickou, informatiky a managementu a humanitních studií.

Příjmová situace domácností úzce souvisí se mzdovým vývojem. **Průměrná hrubá měsíční mzda** zaměstnanců kraje v podnicích nad 20 zaměstnanců v roce 2005 dosáhla u fyzických osob hodnoty 16 371 Kč, tj. o 2 653 Kč méně než republikový průměr a 10. místo mezi kraji.

Na pracujících v národním hospodářství se podle výběrového šetření pracovních sil Královéhradecký kraj podílí 5,4 %. V roce 2005 bylo v kraji **zaměstnáno** zhruba 257 tisíc osob, z toho 32,2 v průmyslu, 12,0 % v obchodě, opravách motorových vozidel a výrobků pro osobní spotřebu, 9,7 % ve stavebnictví a 4,9 % v zemědělství, lesnictví a rybolovu. Podle jednotlivých sektorů pracovalo v roce 2005 již zmiňovaných necelých pět procent v primárním sektoru, 43,2 % v sekundárním sektoru a zbývajících 51,9 % v terciárním sektoru. Míra ekonomické aktivity činila 58,0 % a byla o 1,4 procentního bodu pod průměrem ČR.

Relativně příznivější postavení Královéhradeckého kraje zaznamenáváme v případě **nezaměstnanosti**. V roce 2005 bylo na úřadech práce v Královéhradeckém kraji registrováno celkem 21 989 uchazečů o zaměstnání, tj. 4,3 % všech registrovaných nezaměstnaných v ČR. Proti roku 2000 to bylo již o necelou třetinu více. Jejich počet rostl každoročně ve sledovaném období šesti let až do roku 2004 a pak postupně klesal. V krajském srovnání patřilo k 31. 12. 2005 kraji 10. místo v ukazateli míra registrované nezaměstnanosti hodnotou 7,33 % a stále se dlouhodobě drží pod průměrem České republiky, kde k 31. 12. 2005 dosáhla míra registrované nezaměstnanosti 8,88 %.

Počet dokončených bytů v Královéhradeckém kraji vykazuje od roku 2000 mírně rostoucí tendenci a na dokončených bytech se v roce 2005 kraj podílel 4,3 %. Za šest let bylo v kraji dokončeno 8 509 bytů s průměrným ročním počtem 1 418 dokončených bytů. V relativním vyjádření to bylo 2,6 bytů na 1 000 obyvatel při celorepublikovém průměru 3,2 bytu.

Královéhradecký kraj se s průměrným počtem 4,0 lékařů na 1 000 obyvatel nachází na celorepublikovém průměru a mezi kraji je to páté místo. **Sít' zdravotnických zařízení** tvořilo v roce 2005 podle druhu zařízení 12 nemocnic, 14 odborných léčebných ústavů a samostatných ordinací: pro dospělé 244, pro děti 121,

stomatologů 297, gynekologů 63 a specialistů 380. Lékáren a výdejen bylo v kraji 142, což je šest procent celkového počtu v ČR.

Počet příjemců důchodů vzrostl v období 2000 – 2005 o více než tři procenta a stejným tempem i příjemců starobních důchodů. Průměrné roční tempo růstu příjemců starobních důchodů činilo 0,6. Na počtu příjemců důchodů v České republice se kraj podílí 5,6 % a 5,5 % tvoří příjemci plných starobních důchodů. Plný **starobní důchod** dosáhl v průměru kraje výše 7 631 Kč a byl o 113 Kč nižší než průměrný starobní důchod v ČR.

Na základě mezikrajského srovnání údajů o **volební účasti** lze dokumentovat tradičně vyšší zájem občanů Královéhradeckého kraje podílet se na spolurozhodování o politickém dění. Při posledních volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky na jaře roku 2006 byla účast voličů v kraji 66,7 %, což bylo o 2,4 procentního bodu nad celorepublikovým průměrem a 5. místo mezi kraji. Při podzimních volbách do zastupitelstev obcí v roce 2006 dosáhl kraj dokonce třetí nejvyšší účasti voličů (50,0 %) po kraji Vysočina a Pardubickém. V celé republice hlasovalo v těchto volbách 46,4 % potenciálních voličů.

UKAZATELE ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

V Královéhradeckém kraji se nachází čtyři velkoplošná **chráněná území**, a to Krkonošský národní park a tři chráněné krajinné oblasti. **Krkonošský národní park** byl vyhlášen v roce 1963 na rozloze zhruba 36 300 hektarů, z toho více než dvě třetiny celkové rozlohy (cca 24,5 tisíce hektarů) jsou na území kraje a třetina v sousedním Libereckém kraji. Na rozloze zhruba 71 tisíc ha leží chráněné krajinné oblasti **Broumovsko** (1991, cca 41 tis. ha), **Český ráj** (1955, rozloha celkem cca 18 tisíc ha, z toho asi 5 tisíc na území kraje, větší část je ve Středočeském a Libereckém kraji) a **Orlické hory** (1969, rozloha celkem cca 20 tisíc ha, dále menší část přesahuje do sousedního Pardubického kraje). Na území kraje se dále nachází 112 maloplošných chráněných území, která zaujímají dohromady necelých 12 tisíc ha a jsou to podle zaměření 1 národní přírodní památka, 5 národních přírodních rezervací, 68 přírodních památek a 38 přírodních rezervací).

Chráněná území (velko i maloplošná) se v Královéhradeckém kraji v roce 2005 rozprostírala na ploše o velikosti přes 107 tisíc hektarů, tj. 22,6 % celkové rozlohy kraje, která představuje 475 835 ha.

Průměrný meziroční úbytek zemědělské půdy představoval ve sledovaném období téměř 56 ha. Podíl zastavěných ploch dosahoval v kraji koncem roku 2005 celkem 7,1 % této plochy v ČR a mezi kraji je tento podíl na 6. místě.

Životní prostředí se v Královéhradeckém kraji vyznačovalo ve sledovaném období nižší úrovní **emisí** a zatížení ovzduší ve srovnání s průměrem České republiky. Všechny emise měřené v tunách na km² mezi roky 2000 a 2004 klesaly, nejvíce (o tři desetiny) klesly emise oxidu uhelnatého. V roce 2004 byl v Královéhradeckém kraji zaznamenán třetí nejnižší podíl oxidu dusíku na 1 km² i na 1 obyvatele mezi kraji.

Na **investice na ochranu životního prostředí** bylo v roce 2004 v Královéhradeckém kraji vynaloženo 861,1 mil Kč, což je nejvyšší hodnota od roku 2000. Na těchto investicích vynaložených v celé republice připadlo na Královéhradecký kraj 4,3 %. Z celkové částky bylo 38,5 % na ochranu ovzduší a klimatu, 31,7 % na nakládání s odpadními vodami a 21,0 % na nakládání s odpady.